

vízrajzi szókinccse. Nyelv és település. Bp. 1988, 193; BENKŐ LORÁND, Magyar nyelvjárástörténet. Bp. 1957, 83). Az új kötet segítségével elég nagy biztonsággal megrajzolható az *erge* hazai szóföldrajzi térképe. A szó történeti és élő víznévben 46-szor fordul elő gyűjteményeimből. Az adatok zöme a Csengeri járásból való, csak két adat van a Fehérgyarmati járás északi részéről, Kisarból és Nagyarból, egy kihalt név pedig a Csengeri járással határos Jánkmajtisról. Az *ergét* a TESz. 1339-ből említi éppen vidékünkéről Géc (Nagygéc) határából. Ezen a vízfolyáson zúdult le 1970. május 14-én a Szamos menti árvíz jelentős része. Régi történeti adat még a *Thulsoerge* (1501: Pátyod), *Erge*, *Nádas Erge* (1665, 1736: Csenger). PESTY 1864. évi gyűjtésében szintén találunk rá példákat: *Czigány ergéje*, *Nyíres erge*, *Temető ergéje* (Császló), *Csinál erge* (Gacsály), *Galambos erge* (Csegöld). Élő nevekben: *Erge* (Kisar, Nagyar, Csegöld, Nagygéc stb.), *Horgas-erge* (Császló), *Csinád-erge*, *Közös-erge* (Gacsály), *Szederjes-erge* (Csengerima).

A **tanyanevek** és a szorosan vett **létesítménynevek** körében két területen hozott a csengeri kötet szembetűnő gyarapodást. Az egyik az útmenti csárdák, fogadók elnevezéseinek csoportja. Ennek oka, hogy a járáson vezet keresztül a Szatmári út, amely különösen a múltban fontos szerepet játszott a közlekedésben. Csupán Nagygéc határában az említett út egy-egy szakaszán három ilyen épület is állt: a *Rózsa csárda*, *Szalmás csárda* és a *Szűnyog fogadó* (5: 281–2). – A vízimalmokra vonatkozó adatok számát is lényegesen megnövelte az új kötet. A járás kisebb-nagyobb vízfolyásai (Szamos, Túr, Erge, Sár stb.) alkalmasak voltak vízimalmok működtetésére. Vízimalom állt Szamosangyalos, Szamostatárfalva, Tisztaberek, Garbolc, Nagyhódos, Kishódos területén is. Az adatok közül az 1314-ben feljegyzett Rozsályi *Béna molna* (5: 355) a legértékesebb, ennek alapeleme a hozzánk szláv közvetítéssel került latin *malinae* „malom” birtokos személyragos alakját őrizte meg.

KÁLNÁSI ÁRPÁD

Egri szakmunkástanulók névhasználata

A XX. sz. végének magyar valóságában is igaz az a régi ismeretünk, hogy mind a társadalmi együttélés, mind a nyelvi kommunikáció egyik feltétele az egyes emberek és az embercsoportok tagjai közötti kapcsolat megléte. E kapcsolat megteremtésében, fenntartásában pedig igen fontos szerep jut a

nyelvnek. A nyelvi kommunikáció kontaktusteremtő, -fenntartó szerepe a szakirodalomban leginkább fatikus funkció megnevezéssel fordul elő. A kommunikációban a beszélő és a hallgató kapcsolatára különböző nyelvi lehetőségekkel utalhatunk: a köszönésformákkal, a megszólításokkal, bizonyos konvencionális kifejezésekkel (formulák, közhelyek, szólások, közmondások), köszöntőkkel stb. (vö. BALÁZS GÉZA, Kapcsolatra utaló (fatikus) elemek a magyar nyelvben. NytudÉrt. 137. sz. Bp., 1993. 38–45).

E dolgozatban a felsoroltak közül pusztán a megszólításformákkal foglalkozom.

A megszólítás a beszédpartnerünknek, a hallgató személyének külön szóval történő megjelölése. Vele kapcsolatban a nyelvvel foglalkozó kutató a következő kérdésekre keresi a választ.

1. Hogyan fordulunk egy másik emberhez, milyen nyelvi eszközökkel szólítjuk meg? Igen gyakran használjuk e célra egyrészt a névmásokat, másrészt a beszédárs bizonyos fogalmi jegyére utaló közneveket (címek, rangok, foglalkozások, beosztások, rokonsági viszonyok, nemek stb. neveit, tiszteleti formákat, metaforikusan értett szavakat stb.), harmadrészt a tulajdonneveket (család-, keresztn-, becéző- és ragadványneveket); valamint kombinációban a köz- és tulajdonneveket, illetve egymással a személynév-fajtákat.

2. Mi a beszélő célja, szándéka a megszólítással mint nyelvi kommunikációs tevékenységgel? Nyelvhasználati oldalról (mint már utaltam rá) az az elsődleges, hogy verbális kommunikációs kapcsolatot valósítson meg a megszólítottal, vagy fenntartsa, formálja, esetleg lezárja azt a köszönésformával együtt, ugyanakkor a kapcsolat állásáról gyorsan és hatékonyan tájékoztassa a kommunikáló társat. A beszélőnek a hallgatóhoz (tehát az embernek az embertársához) való viszonya oldaláról azért használjuk és ismételjük a megszólításformákat, hogy társas kapcsolatot teremtsünk és tartsunk fenn, s egyúttal jelezzük a hozzá való viszonyulásunkat: tiszteletünket és a legkülönbözőbb érzéseinket (szeretetünket, gyűlöletünket, közönyünket, szimpátiánkat, megvetésünket, csodálatunkat, ragaszkodásunkat, alázatosságunkat, hódolatunkat stb.), tudatosan vagy ösztönösen utalhatunk (az éppen érvényes társadalmi szokásrendünk alapján, amely meghatározza a társadalmon és annak alcsoportjain belüli hierarchiát) az életkori azonosságunkra vagy különbségünkre; a nemünk, a társadalmi helyzetünk egyformaságaira vagy különbözőségeire, a beszédpartnerhez való viszonyunk bizalmasságára, szorosságára; kifejezhetjük akaratlanul is a mindenkori kedélyállapotunkat stb.

Általános emberi vonás az a szükséglet, hogy kapcsolataink állásáról szüntelenül információkat adjunk és kapjunk (vö. KISS JENŐ, Társadalom és nyelvhasználat. Bp., 1995. 268–70.).

3. Mi minden játszik szerepet egy másik ember megszólításakor a nyelvi formák megválasztásában, tehát melyek a megszólítási, tiszteletadási formák választását és használatát meghatározó legfontosabb tényezők? Amint az eddigiekből is látható, egyrészt döntően társadalmi tényezők befolyásolják, irányítják terminusválasztásunkat: a beszédpartnerek neme, életkora, családi állapota, társadalmi rangja, státusa, ismeretségi foka, a kapcsolat intimitásának mértéke, a foglalkozási hierarchia, az iskolai végzettség, származási és lakóhely; a beszélőközösség szociokulturális alcsoportjaiba való tartozás, az adott társadalom viselkedéskultúrájának állapota, normái, a szokásrend, a politikai változások, az egyes emberek egyéni beállítottsága stb. Másrészt alapvetően a mindenkori beszédhelyzettől és kommunikációs helyzettípustól függ a nyelvi viselkedésünk, így megszólításaink nyelvi eszközeinek a megválasztása is. Végül az adott korban erősen hatnak nyelvi és nyelvhasználati hagyományaink is.

4. Milyen nyelven kívüli következtetéseket vonhatunk le kisebb-nagyobb közösségeink megszólítási formáinak az ismeretében? A megszólítási formák árulkodnak a beszédpartnereknek, a közösség tagjainak a kapcsolatairól, az emberi viszonyokról. Fontos információval bírnak a kapcsolat állása felől. A megszólításra használt nyelvi eszközök általában nem fogalmi jelentésükkel mondanak valamit a beszédpartnerek kontaktusáról, hanem már maguknak a megszólításra alkalmazott nyelvi eszközöknek a megválasztásával, kombinálásával, azzal, hogyan kötődnek bizonyos formák bizonyos társadalmi rétegekhez, életkorhoz, nemhez, beszédhelyzethez, kulturális háttérhez, vagyis az előzőekben felsorolt tényezőkhez. Ugyanúgy a megszólítások mint nyelvi tiszteletadási formák tükrözik is az adott társadalom udvariassági állapotát, megnyilvánulnak bennük emberi kapcsolataink, embertársainkhoz fűződő viszonyunk: társadalmi különbségünk vagy „egyenrangúságunk”. Nemritkán felismerhető bennük a beszélő hangulata, érzelmi állapota; a hallgató iránt érzett rokonszenve vagy ellenszenve, vagyis érzelmi hangoltsága. Kitérnek az azonos beszédhelyzetben normaként elfogadott megoldásokkal összevetve a vizsgált megszólítások eltérései, a norma betartása vagy megsértése.

Milyen sok mindent elárul például egy tanárnak az osztályába járó tanulók szülei részéről történő megszólítása egy utcai találkozón, attól függően, hogy a következők közül melyiket használják: *uram*, *Szabó úr*, *tanár úr*, *Szabó Gábor*, *Szabó Gábor úr*, *tanárkám*, *Szabó tanár úr*, *Gábor*, *Gáborkám*, *Gabi*, *öreg haver* stb. Sorba tudnánk ezeket állítani a legnagyobb egyenlőtlenséget-idegenséget-távolságtartást kifejezőktől a legteljesebb egyenlőséget-közelséget-bizalmasságot mutatókig.

Az egyes kisközösségek megszólításformáinak és azok rendszerének a közösségi, emberi viszonyokat tükröző jellegük és így az oktatásban-nevelésben

való felhasználhatóságuk ösztönzött arra, hogy a XX. sz. utolsó évtizedében főiskolai hallgatók segítségével Eger összes középiskolájában összegyűjtsem a diákok megszólításformáit. A gyűjtést kérdőíves módszerrel végeztük, mégpedig úgy hogy minden iskola minden osztályában valamennyi tanuló közölte mindegyik osztálytársára és saját magára vonatkozó megszólításformákat. Ennek következtében egy 30 fős közösségben (egy-egy szólító alakot feltételezve is) 900 adattal számolhatunk, 100 osztályban már 90 000-rel. Mivel az egy tanulóra használt megszólítások és az osztályok száma is jóval magasabb ennél, valószínűleg 300 000-nél is több adat gyűlt össze. Ennek az óriási mennyiségű anyagnak a teljes feldolgozása még várat magára.

A mostani dolgozat elkészítéséhez egyetlen iskolát választottam ki, az egri Bornemissza Gergely Szakképzési Intézetet, ennek is csupán tíz osztályát. A tíz osztálynak összesen 253 tanuló a tagja. A felmérés idején mindnyájan a 2. és a 3. évfolyamra jártak, tehát 16-17 évesek. Elsősorban a fiúk megszólításformáit szándékoztam vizsgálni, épp ezért a kiválasztott tízből nyolc homogén osztály, kettő pedig vegyes, de ezekbe is mindössze kilenc (5 és 4) lány jár; szakmájuk alapján a fém- és az építőipariak közé tartoznak. Nyelvi érintkezésük az osztálytársakkal a hétköznapi élet színterein, az úgynevezett informális kommunikációs helyzetben zajlik. Az egyes osztályok tagjai közül igen sokan egy-egy, ún. többszörös háló részesei, vagyis többféleképpen, intenzívebben kapcsolódnak egymáshoz, nemcsak ugyanannak az iskolai osztálynak a tagjai, hanem azonos szakmájúak, gyakorlati foglalkozáson azonos munkahelyen (vállalatnál) dolgoznak, ugyanabban a kollégiumban laknak, egyféle sportjátékkal töltik szabad idejüket, egyazon településről valók stb.

A megszólításformáknak a szakirodalomban elkülönített két nyelvi típusát: a szólítót (főlhívót) és az említőt (megnevezőt) általában nem választom szét (vö. ÖRDÖG FERENC, Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén. Bp., 1973. 80,150). Bár a kérdőíven külön-külön kérdeztünk e két alcsoportra, de a válaszokból az derült ki, hogy alig van lényeges eltérés az alakok használatában. Egyébként a megkérdezett 253 tanuló mindegyike közölte minden osztálytársának a szólító és említő alakváltozatát, így a különböző osztálylétszámok miatt 6333 „nyilatkozatot” kellett áttekinteni, mivel azonban egy-egy személyhez nem két, hanem gyakran 5-6 variánst kapcsoltak, a kapott szóelőfordulások száma ennél jóval magasabb.

A megszólítások említett nyelvi eszközei közül a névmásiak egyáltalán nem is szerepeltek a kérdőíven, a köznéveket pedig mellőzöm a következő áttekintésben, pusztán az előforduló tulajdonneveket kategorizálom, és mutatom be a választott nyelvi funkcióban, vagyis az egyes személynévfajták használatával, gyakoriságával foglalkozom. Így próbálok az ifjúságunk

bizonyos csoportjaiban tapasztalható neveltségi értékekre vagy éppen a nevelési torzulásokra, hiányosságokra közvetett bizonyítékokat adni.

A gyűjtött anyagban a legkülönbözőbb megterheléssel fordulnak elő az egyes személynév-fajták. Az előzőekben jelzett összes adatból a tíz osztályban összesen 5419 a szólító névelőfordulás, 4977 pedig az említő. Mindezekből a 253 tanuló szólítására 1048, említésére pedig 1070 névváltozat szolgál, a két funkciót együtt tekintve 1154. A személynévek típusainak az elkülönítését a névtan hagyományai szerint végeztem. Az osztályközösségekben használt szólító- és említőnevek névrészeinek a száma alapján egy- és kétrészes neveket állapíthatunk meg (vö. HOFFMANN ISTVÁN, Helynevek nyelvi elemzése. Debrecen, 1993. 43–5). Az utóbbiaknak a kommunikációban előforduló száma és aránya csekély az előbbiekhöz képest. A vizsgálódást kezdjük a kisebb és egyszerűbb csoporttal!

I. A kétrészes nevek

Az összes (253) tanuló közül csupán 72-t (28,45%) szólítanak/említenek kétrészes névvel, mégpedig együttesen 103 névváltozattal (8,92%). A névvisezőkre eső átlag 1,43, a teljes létszámhoz viszonyítva pedig 0,40 név. A típusok szerinti megterhelés a következő: 1. A saját személynév részeivel: Cs+K 22; Cs+B 44; Cs+Be 2; Cs+R 6; R+Cs 8; R+K 1; R+Be 3; R+B 2; R+R 6. 2. Idegen személy neve ragadványnévként metaforikusan (fonetikusan írva): 9 (*Csala Zsuzsika*, *Gózon Gyula*, *Iffú Grécsi*, *Misel Dzsorden*, *Misztér Bín*, *Tell Vilmos*, *Zsan Klód*, *Zsan Klód van Damme*, *Zsuzsi Mari*).

A kategóriának a névhasználók száma szerinti megoszlása: igen ritka (1-2 tanuló használja) 57, ritka (3-5 tanulóval való) 38, átlagos (6-10 tanuló használja) 8 névváltozat. A leggyakoribbak: *Tóth Kákettő* (9; Cs+R), *Csehszlovák Bábfigura* (7; R+R), *Pócs Ákos* (7; Cs+K), *Tóth Gabi* (7; Cs+B), *Nagy Bori* (6; Cs+R); *Iffú Grécsi* (10; R+R), *Misztér Bín* (5; R+R).

Az osztályok kételemű neveinek a névrészeit külön-külön vizsgálva kitűnik: 1. azonos családnevek osztályonként alig-alig fordulnak elő; 2. a keresztnemekkel hasonló a helyzet, bár más névrészekkel használva nincs sok jelentősége az azonosságnak, különbségnek; 3. a becézőnevek igen egysíkú morfológiai felépítésűek, uralkodó típus a rövidült keresztnév -i képzős formája; [A kétrészes nevekben előforduló becézőnevek betűrendben a névvisezők számával: *Anti* 1, *Berci* 1, *Csabi* 4, *Gabi* 2, *Gyuri* 4, *Jani* 2, *Laci* 2, *Nándi* 1, *Norbi* 1, *Peti* 5, *Robi* 3, *Tibi* 1, *Tomi* 4, *Viki* 1, *Zoli* 3, *Zsolti* 2; *Di* 1; *Fecó* 1; *Pitty* 2; *Jóska* 1; *Pista* 1; *Imrus* 1.] 4. a becenevek nagyon ritkák: *Öcsi* 4, *Tata* 1; 5. a névrészek közül a ragadványnevek mutatják a legváltozatosabb képet, csak két azonos névelem fordul elő két osztály egy-egy tanulója nevében: a *Kis* és a *Szippancs*; altípusonként a következők: R+Cs: *Büdös Csőgér*, *Csepp*

Mata, Kakukk Kakukk, Kis Lehó, Kis Mata, Nagy Hergert, Szippancs Csáki; R+K: Pukk Emese; R+B: Atom Anti, Szűz Pitty; R+Be: Bucsi Öcsi, Flipper Öcsi, Tótika Tata; R+R: Csehszlovák Bábfigura, Don Kartács, Szőke Kurva, Szűz Manca, Szűz Mancsi, Tenki Cigány; Cs+R: Fodor Bugyi, Lakatos Dzsoki, Nagy Zoli, Sári Dáma Suty, Tóth Káegy, Tóth Kákettő.

A szólító/említő kétrészes nevek használatáról röviden azt mondhatom, hogy a szakmunkástanulók csak majd minden negyedik társukra alkalmazzák ezt a szerkezeti formát, de ami ennél még fontosabb, az összes névváltozatnak még a 10%-át sem teszik ki ezen alakok, a használatuk gyakorisága pedig az egyrészesekéhez képest elenyésző. Mindemellett feltűnő az, hogy a tanulóknak majdnem a 20%-át (52 ifjút 62 névváltozattal) a társak szemtől szemben szólítják kétrészes névvel, legnagyobbbrészt a hivatalos család- és keresztnévvel, s ez utóbbi ebben az életkorban nem a legtermészetesebb emberi kapcsolatra mutat(hat).

II. Az egyrészes nevek

A családnevek

Tanulóink a pusztá családneveket minden osztályban igen jelentős módon felhasználják szólításra/említésre. Természetesen e családneveknek az egyes osztályok létszámához viszonyított mértékében, az ilyen módon (vagyis családnévvel) való szólítás/említés személyenként és osztályonként is nagy eltérést mutat, harmadrészt különbség van abban is, hogy az egyes közösségek inkább szólításra, mások inkább megnevezésre használják a családneveket.

A 253 tanulóból 60-at (23,71%) egyáltalán nem szólít meg vagy fel a közössége családnévén, 52-t (20,55%) pedig nem említ ugyanígy, ezekből összesen 37 (14,62%) olyan fiatal van, akinek a családnevét egyik funkcióban sem használják önmagában. Talán meglepő, de a tíz osztályból összesen csak nyolc családnévvel kevesebbet alkalmaznak szólításra, mint említésre, a felhasználás aktuális gyakorisága 1121:1198, tehát a szólító formák száma és megterhelése alig marad el az említőké mögött.

Az egyrészes családnéven szólítottak száma így 193, rájuk átlagban 5,8 név jut, a teljes létszámot figyelembe véve pedig az egy személyre eső átlag 4,43. Ugyanezzel a névtípussal említenek összesen 201 fiatalt, rájuk átlagosan 5,96 névelőfordulás jut, a teljes létszám alapján számítva 4,73. Az előzőekben előtárt különbségeket valószínűleg sok tényező indukálja: maga a névviselő, a jelleme, a család- és keresztnéve, a közösség minősége, a hivatalos nevek rendszere, a társak képzelőereje stb. Ezekről pontosabbat csak a tanulók alaposabb ismeretével mondhatnánk. Így, csupán a nevekből keveset tudunk valószínűsíteni. 1. Nem vagy alig használják az egyrészes vezetékneveket

szólító/említő névként a magyarság körében általánosan nagy gyakoriságú, egyszerű (igen ősi) családnevek esetén: *Kis, Nagy; Balogh, Gál, Kovács, Papp, Tóth* stb. 2. Hasonlóan járnak el az igen hosszú hangtestű, az idegen hangzású vagy a többféle asszociáció lehetőségét rejtő családnevekkel: *Bucsánszki, Felföldi, Gergyesi, Kaposvári, Kerékgyártó, Kobolák, Leibinger, Madarász, Nádudvari, Pálkovács, Puporka, Szaniszló, Tihanyi, Úrvölgyi, Utasi, Veréb* stb. 3. Ezek mellett a névviselő feltűnő, jellegzetes külső tulajdonsága is gátja lehet a családnév kerülésének (*Burai, Lakatos, Rácz* stb.). 4. Meglátásom szerint a nemek is befolyásolják a magában álló vezetéknev használatát, a kilenc lány közül az egyik osztályba öt jár, itt egyiket sem szólítják/említik ilyen módon, a másik közösségben mind a négyet említik így (összesen tízen), szólítani viszont csak kettőt (2-2 társ). 5. Végül valószínűleg a közösségek bensőségebb viszonyai, jobb baráti légköre, erősebb szálai, a hálóviszonyok, a gyengédebb jellemek, a szorosabb érzelmi kapcsolatok gátolják a pusztán családnéven való szólítást/említést. Amely osztályokban viszont uralkodó az effajta névhasználat, azokban ez azt jelezheti, hogy igen gyengék az emberi kapcsolatok, laza mellérendelő vagy éppen szervesen viszonyban élnek egymás mellett a csoporttagok, még egymás negatív tulajdonságaira sem figyelnek, közömbösségükben csak társaik családnévének a megismeréséig jutnak el.

A keresztnévek

A szakmunkástanulók kommunikációjában a felnőttek körében tapasztaltnál sokkal ritkábban bukkannak fel a keresztnévek, sokkal kevesebben és kevesebb társukat szólítják/említik hivatalos utónevükön. Az összesítésből kiderül, hogy a 253 tanuló keresztnéve közül 145-öt (57,31%) egyáltalán nem használnak, vagyis egyik funkcióban sem; szólításra 155-öt (61,27%), megnevezésre pedig 164-et (64,82%) nem.

A megszólításban szereplő utónévek száma tehát 98, természetesen ugyanennyi a megszólított is (38,73%); a névelőfordulási szám 345, így egy nevet átlagban 3,51-szer használnak ebben a funkcióban, a teljes létszámra vetítve az átlag 1,36. Nem csoda, hogy ilyen alacsony ez a szám, hiszen a megszólítottak többségéhez csak egy-két társa fordul ilyen módon. Legtöbbször (ötnél is többször) a következő nevek bukkannak fel megszólításra (zárójelben, ha egynél több személyre vonatkozik, a névviselők száma): *Ákos* (2), *Anett, Arnold, Áron, Balázs, Bálint* (2), *Béla, Csaba* (3), *Edit, Emese, Konrád, Krisztián, Márk, Szabolcs* (2), *Szilárd, Tamás, Zsolt*.

Említésként 89 utónév (35,17%) mindössze 291 előfordulásban szerepel, ezek átlaga 3,26, a teljes létszámhoz vetítve 1,15. Látható, hogy ezek a számok alig különböznek a szólításéitól. A 89 tanuló többségét csak 1-2 társa szokta ilyen formában említeni. A legtöbbször keresztnéven említett tanulók szinte

ugyanazok, mint a fentebb felsoroltak: *Ákos* (2), *Anett*, *Arnold*, *Áron*, *Balázs*, *Bálint*, *Béla*, *Csaba* (4), *Edit*, *Emese*, *Konrád*, *Márk*, *Szabolcs*, *Szilárd*, *Tamás*, *Zsolt* (2).

Ha megnézzük külön a lányok keresztnévhasználatát, azt tapasztaljuk, hogy igen végletes. Három utónevet (*Anett*, *Edit*, *Emese*) az osztálytársak többsége egységesen használ mindkét funkcióban, a többi hatot pedig soha senki.

Osztályonként is óriási különbségek figyelhetők meg a keresztnévek felhasználásában, a tízből két közösségben egyáltalán nem szólítanak meg és nem említenek senkit ilyen módon.

Összegezve: az egyrészes nevek közül mindkét funkcióban és minden tekintetben (a megszólítottak/megnevezettek, a nyelvi eszközök számában, a névelőfordulás mennyiségében, az egy főre jutó névátlagokban stb.) a keresztnéviiek foglalják el az utolsó helyet, másképpen mondva a legkevesebb tanuló a legkevesebb társa, a legcsekélyebb formával és a legritkábban szólítja/említi a hivatalos név eme részével, pedig koránt sincs olyan sok egyező utónév az osztályokban, hogy ez akadályozná az alkalmazásukat. Úgy látszik, a keresztnévek a legközömbösebb, legérzelemtelenebb társas viszonyt tükrözik a vizsgált fiatalok körében, rájuk pedig az érzelmi végletesség erősen jellemző.

A becézőnevek

A keresztnévek becéző változatainak a kommunikációs használatáról ugyancsak azt állapíthatom meg, hogy a szakmunkástanulók kevésbé vagy alig élnek régi és újabb keletkezésű becézőneveinkkel. A 253 névviselő közül 64 (25,29%) egyik kommunikációs helyzetben sem szokta megkapni egyetlen becézőnevét sem; 79-et (31,22%) nem szólítanak, 90-et (35,57%) pedig nem említenek így. A 174 (68,78%) becézőnéven is szólított ifjúra összesen 814 becézőnév-előfordulás jut, átlagosan egy személyre 4,67. A teljes létszámot figyelembe véve az átlag 3,21. Ugyanilyen módon 163 (64,43%) iskolást neveznek meg, 646-szor említve együttesen őket, így az átlag 3,96; a teljes létszámra vetítve 2,55. Különösen kicsi a jelentősége e személynévtípusnak, mivel igen magas a csak egy-két „adatközlőtől” származó formák száma. Ötnél több társ tisztel meg becézőnévvel a tíz osztályból 52 (20,55%) tanulót. Érdekes az egy-egy tanulóra jutó becézőnevek száma is. Egy osztálytársat szólítanak/említenek 4, tizenegyet 3, huszonhármat 2 becézőnévvel. E nevek változatossága általában a fiatalok bensőségesebb viszonyára utalhat.

A két- vagy többváltozatú becézőnevek (keresztnevenként) a következők: *Andris*, *Bandi*, *Bangyi*; *Atesz*, *Atti*; *Béci*, *Bélu*, *Bélus*; *Csabi*, *Csabika*; *Emisi*, *Mesi*; *Fece*, *Fecó*, *Feri*, *Ferike*, *Ferkó*; *Gabi*, *Gabika*; *Gyuri*, *Gyurika*; *Imi*, *Imike*, *Imrus*; *Jancsi*, *Jani*, *Janika*, *Jankó*, *Janó*; *Joci*, *Jocó*, *Jóska*, *Józsi*,

Józsika; Karcsi, Karesz; Konrádó; Krisz, Kriszti; Kriszta, Kriszti; Laca, Laci, Lackó; Marci, Márki; Micu, Miki; Nándi, Nángyi; Peti, Petya, Petyka; Pista, Pisti, Pityu; Sanya, Sanyi, Sanyiló; Szabi, Szabó; Szili, Szilkó; Tom, Tomi, Toncs, Toncsi; Zoli, Zolika, Zotya, Zoty, Zotyó.

Az egyváltozatúak: *Ákoska, Áronka, Andi, Anti, Árpi, Bea, Berci, Betti, Dia, Editke, Marci, Netti, Norbi, Ricse, Robi, Roli, Tibi, Viki, Vili, Zsolti.*

Ha a 92 becézőnév-változat típusait és azok gyakoriságát tekintjük, szembevetve az *-i* képzős forma kedveltsége elsősorban a rövidült többől: a 38 *-i* képzősből 31 ilyen. A fennmaradó 54 becézőnévformán 17 különböző, más típusú változat osztozik. Képzőként a következő a helyzet: *-a* 7; *-ó* 4; *-u* 2; *-ca/-ce* 2; *-ci* 4; *-có* 2; *-cu* 1; *-cse* 1; *-csi* 4; *-ka/-ke* 5; *-kó* 4; *-ika/-ike* 8; *-us* 2; *-is* 1; *-esz* 2; egyéb módon keletkezett négy. Még szembeötlőbb az *-i* képzős becézőnevek aktuális gyakorisága, vagyis az ilyen módon megszólított/említett tanulók száma. Ezt a formát (is) használják 142 tanulóra, tehát a teljes létszám több mint felére, a 17 másféle változatút (is) csupán 73-ra. Mindezekből úgy tűnik, az egi szakmunkásképzős tanulók is az *-i* képzős formákat találják a legalkalmasabbnak a mindennapi érintkezésben az egymáshoz való pozitív viszonyok: az egymás iránti szeretet, megbecsülés, az együvé tartozás érzésének e korosztályban még elviselhető kifejezésére. Az azonos érzésekre, emberi viszonyulásokra azonos nyelvi eszközt használnak, kerülnek a feltűnőt, a túlzottan kedveskedőt, így ez az alak az érzelmi kapcsolatok visszafogottságának az egyik eszköze és megvalósulási módja.

Ha az egyes osztályokban a kereszt- és becézőneveket személyenként egymásra vetítjük, azonnal kiderül, mely tanulókat nem szólítják-említik ezek egyikével sem, s ez esetleg figyelmeztető jel lehet az emberi kapcsolataik negatív voltára. Sajnos a tíz osztályban a 253 ifjú közül 51-et egyetlen társa egyetlen esetben sem szólítja-említi kereszt- vagy becézőnéven.

Az egyrészes ragadványnevek

Mint más iskolákban, az egi Bornemissza Gergely Szakképzési Intézetben is mindkét funkcióban a legkedveltebb személynévtípus az egyrészes ragadványnév vagy újabb terminussal a szlengnév (vö. KISS TAMÁS, Személynevek a szlengben. MNyj. XXXIII. 93–104.). Az adott közösségek ezt a névtípust érzik és tartják leginkább sajátjukénak, mint ahogy az is, hiszen ők maguk, a közösség tagjai alkotják; formálják, változtatják, finomítják vagy keményítik; őrzik, terjesztik vagy másokra cserélik. A tanulók több kisebb-nagyobb zárt közösségnek a tagjai (baráti, szakmai, lakóhelyi, szórakozó stb.) egyszerre, másrészt a legkülönbözőbb jegyeik jelenthetik a névadás indítékát, így több nevet kap(hat)nak, visel(het)nek egy időben.

Ismét elmondhatom, hogy a vizsgált osztályok a szólítás és említés funkciójára majdnem teljesen egyező módon használják a ragadványneveket is, összesen 505 különbözőt (és ezek változatait). Ez a szám alig kevesebb, mint az eddig felsorolt típus minden neve. Egyrészes ragadványnevet csak 32 tanuló nem „visel”. Hárommal kevesebb tanulót (218-at) szólítanak kilencel kevesebb néven (487), mint amennyit (221) és ahánnyal (496) említene, viszont a szólítónevek összes előfordulása 368-cal több, vagyis 2972, az említőké 2604; tehát átlagosan többször, sűrűbben szólítanak fel és meg ragadványnévvel, mint ahányszor említene. Mind a szólító, mind az említő szerepű ragadványnevek összes előfordulása magasabb, mint a többi névtípusé együttvéve. Ez természetes, hiszen a vizsgált közösségekben is megfigyelhető, hogy ezekkel a nevekkkel a közösség tagjai kifejezik összetartozásukat, közvetlenségüket, egyszerűségüket, mesterkélttség nélküliségüket; egymás iránti bizalmukat, kedvességüket, játékoságukat, ötletességüket, szellemességüket; csipkelődésüket, enyhébb vagy erősebb gúnyolódásukat, csúfolódásukat; sajnos esetenként az elutasításukat, megvetésüket, taszításukat is. Mindent egybevetve ezek a nevek célszerűek, rövidek, egyértelműen azonosítják viselőjüket, egyedítik, másoktól elkülönítik, ugyanakkor erős érzelmi töltésűek, kifejezik a névadó-névhasználó(k)nak a névviselővel kapcsolatos pozitív vagy negatív viszonyulását. A diákok ragadványnév-alkotásáról, a névkeletkezési módokról hasonlókat figyelhetünk meg, mint amit KISS TAMÁS általában a szlengről állapít meg. „A szleng szóalkotásában a jelentésbeli, elsősorban a metaforikus, metonimikus szóalkotás játszik nagy szerepet. Még az alaki szóalkotásmódok esetében is megfigyelhető a képzettársítások gyakorisága. A szleng tekintélyes peremszókincsét a viszonylag nagy változékonyság és a szinonimabőség jellemzi” (i. m. 98).

Az 505 ragadványnévnek (és ezek változatainak) az elemzését a névadás indítékai (motívumai), a felhasznált lexikális nyelvi eszközök és a névalkotási módok típusainak az elkülönítésével végzem el. Elsősorban ÖRDÖG FERENC (i. m.) és B. GERGELY PIROSKA (A kalotaszegi magyar ragadványnevek rendszere. Bukarest, 1977. 84–203) hasonló jellegű feldolgozásaira támaszkodtam a kategorizálásban.

A ragadványnevekben szereplő közszók jelentéséhez megjegyzésként ide kívánczik, hogy a többszöri előfordulású és névnek tekintett alakok között még kevés igazán durva, szélsőségesen negatív tartalmú található, de a névnek még nem számítható, csak 1-2 ifjú által használt formák között annál több. Íme az elviselhetőbbek közül egy csokorra való: *Ganéj*, *Bunkó*, *Tuskó*, *Görény*, *Buzi*, *Tahó* stb. Ezek a szavak, köznevek mutatják legjobban a pedagógusok nevelési tennivalóit.

A) A névasszociációs indítékú ragadványnevek

A névadás indítéka: a család-, kereszt- vagy ragadványnév idegen vagy túl hosszú volta, nehézkes kiejtése, a névrövidítésre való nyelvi hajlam; a közösség játékos, csúfolódó ösztöne. A keletkező névalak gyakran egybeesik egy másik élő lexémánkkal, annak jelentése is felidéződik a név használatakor.

A névadás alapjául szolgáló nyelvi eszközök és a névalkotási módok a következők.

1. A megnevezettnak a családneve. Ebből alkothattak ragadványnevet:

a) rövidítéssel (a névalak után szerepel a szólító/említő névhasználók száma, vagyis a névelőfordulás és az alapot jelentő névforma): *Borda* 8/10 (<Bordás), *Fej* 11/6 (<Fejes), *Galamb* 5/6 (<Galambos), *Gergy* 5/4 (<Gergyesi), *Gomba* 4/4 (<Gombás), *Kana* 13/5 (<Kanalovics), *Kele* 1/1 (<Kelemen), *Lakat* 14/12 (<Lakatos), *Lakat* 2/2 (<Lakatos), *Medve* 11/13 (<Medveczki), *Nahó* 5/6 (<Nahóczki), *Réka* 6/4 (<Rékasi), *Sala* 16/11 (<Salamon), *Stregó* 6/7 (<Stregova), *Telek* 2/1 (<Telekes);

b) rövidítéssel és képzéssel: – -i képzővel: *Bajzi* 2/2 (<Bajzáth), *Bali* 1/- (<Balajti), *Beri* 1/1 (<Bercsényi), *Beszi* 2/- (<Beszeda), *Borbi* 1/3 (<Borbás), *Bucsi* 16/16 (<Bucsánszki), *Cini* 4/3 (<Cinege), *Csonti* 19/12 (<Csontos), *Csögi* 3/2 (<Csögér), *Déni* 6/5 (<Dénes), *Dudi* 10/3 (<Dudás), *Epi* 16/16 (<Eperjesi), *Fodi* 2/1 (<Fodor), *Gombi* 4/2 (<Gombás), *Gyeni* 6/1 (<Gyenes), *Hadi* 6/3 (<Hadas), *Honvi* 1/1 (<Honvicsák), *Juhi* 10/4 (<Juhász), *Kadi* 3/1 (<Kadlok), *Kaszi* 4/4 (<Kaszás), *Kelli* 5/5 (<Kelemen), *Képi* 14/9 (<Képes), *Kobi* 11/11 (<Kobolák), *Kormi* 5/5 (<Kormos), *Kovi* 7/4 (<Kovács), *Kovi* 1/1 (<Kovács), *Laki* 4/4 (<Lakatos), *Laki* 6/5 (<Lakatos), *Lizi* 2/- (<Lizák), *Maki* 18/17 (<Maklári), *Marci* 9/- (<Marcis), *Papi* 13/18 (<Papp), *Pogi* 18/15 (<Pogonyi), *Proki* 15/10 (<Prokai), *Proki* 2/2 (<Prokai), *Pupi* -/1 (<Puporka), *Rosti* 2/2 (<Rostás), *Sanyi* 12/6 (<Sándor), *Smaki* 2/2 (<Smakk), *Stefi* 1/- (<Stefán), *Szani* 15/13 (<Szaniszló), *Szegi* 5/6 (<Szeghalmi), *Szimi* 1/1 (<Szimcsák), *Teli* 14/11 (<Telekes), *Tumbi* 13/12 (<Tumbász), *Vesti* 16/14 (<Vester), *Viri* 7/1 (<Virág), *Zagyi* 2/1 (<Zagyva);

– egyéb képzővel: *Bazsi* 16/12 (<Balázs), *Dudu* 3/1 (<Dudás), *Kiru* 13/12 (<Király), *Madka* 12/12 (<Madarász), *Menyus* 8/6 (<Menyhárt), *Ortisz* 2/1 (<Ortó), *Pálka* 3/3 (<Pálkovács), *Papci* 6/5 (<Papp), *Prokesz* 7/5 (<Prokaj), *Prokesz* 5/5 (<Prokaj), *Ricsi* 10/9 (<Rideg), *Sanci* 12/6 (<Sándor), *Suhu* 2/2 (<Suha), *Suhusz* 2/2 (<Suha), *Szekus* 3/7 (<Szeghalmi), *Varguci* 1/- (<Varga), *Veszkó* 1/1 (<Vester), *Vizdu* 11/17 (<Vizdák), *Zanek* 5/3 (<Zana), *Zanix* 1/1 (<Zana), *Zvarek* 10/7 (<Zvara);

c) az alapnév képzésével: *Konci* 7/5 (<Konc), *Mataoti* 2/3 (<Mata), *Nagyi* 2/- (<Nagy), *Pappi* 1/1 (<Papp), *Toti* 4/3 (<Tóth);

d) csonkítással és képzéssel: *Maki* 1/1 (<Smakk), *Orsi* 1/1 (<Borsi);

e) erősebb fokú torzítással és alaki variálással: *Csoje* 13/13 (<Csehó), *Debi* 15/9 (<Demjén), *Dönci* 4/1 (<Dénes), *Dzsuhesz* 1/1 (<Juhász), *Fidó* 15/13 (<Fülöp), *Kadol* 6/3 (<Kadlok), *Libi* 7/4 (<Leibinger), *Matata* 2/2 (<Mata), *Pákövi* 1/2 (<Pálkovács), *Pocsek* 3/3 (<Galambos), *Vacc* 5/2 (<Rác), *Venyó* 1/1 (<Vanyó), *Wach* 6/2 (<Rác);

f) mozaikszó alkotása az első szótag vagy hangcsoport betűiből: *Bibi* 2/2 (<Bíró), *Cincin* 2/2 (<Cinege), *Kokó* 18/16 (<Kovács), *Kokó* 2/2 (<Kovács), *Kökö* 4/3 (<Kömműves), *Mimi* 4/4 (<Mirkóczki), *Szisi* 1/1 (<Szimcsák);

g) a megfelelő közszói előzménynek valamilyen jelentéstani vonatkozású, rokon vagy ellentétes értelmű párjával való felcserélésével: *Acél* 1/1 (<Vas), *Barna* 1/- (<Szőke), *Bugyi* 17/12 (<Fodor), *Cucu* 5/3 (<Bozsik), *Csipasz* 3/3 (<Veréb), *Csuri* 13/13 (<Veréb), *Ibolya* 2/1 (<Virág), *Kakukkmadár* 2/2 (<Kakukk), *Kerek* 2/1 (<Kocsis), *Kicsi* 25/20 (<Kiss), *Kicsi* 1/- (<Kiss), *Kovács* 7/7 (<Lakatos), *Kutya* 7/1 (<Veres), *Paprika* 10/6 (<Szegedi), *Pásztor* 1/- (<Juhász), *Pipi* 5/6 (<Csirke), *Róka* 2/4 (<Veres);

h) a családnév értelmesítésével (népetimológiával), deetimologizációjával vagy egy hasonló hangzású névnek, esetleg az alakváltozatának a cseréjével: *Atom* 1/3 (<Antal), *Bakondi* 4/4 (<Bakos), *Balalajka* 1/1 (<Balajti), *Benő* 21/20 (<Bene), *Bosnyák* 1/2 (<Balázs), *Botanika* 2/2 (<Bóta), *Ciceró* 1/3 (<Ficzere), *Csacsó* 3/1 (<Jacsó), *Csíboros* 1/1 (<Boros), *Csimcsák* 1/1 (<Szimcsák), *Csokis* 6/5 (<Kicsis), *Dohos* 1/1 (<Dohnál), *Dózsa* 3/2 (<Józsa), *Dzsuhasz* 2/2 (<Juhász), *Egyenes* 2/5 (<Gyenes), *Gagyaráz* 1/- (<Madarász), *Geccső* 6/1 (<Jacsó), *Heves* 3/1 (<Veres), *Kalapálok* 4/4 (<Pálok), *Kanál* 1/3 (<Kanalovics), *Kalicka* 7/4 (<Kalicz), *Kartács* 9/7 (<Tács), *Kelep* 1/1 (<Kele), *Lacos* 10/9 (<Bakos), *Liaz* 2/2 (<Lizák), *Maci* 10/12 (<Marcis), *Maszatos* 3/3 (<Lakatos), *Melák* 5/5 (<Milák), *Normál* 3/2 (<Molnár), *Pecere* 1/3 (<Ficzere), *Pogány* 3/- (<Pogonyi), *Pókafalon* 1/1 (<Póka), *Pongrácz* 2/2 (<Rác), *Potyoró* 4/4 (<Prokaj), *Rezes* 7/8 (<Révész), *Rolmán* 3/4 (<Molnár), *Savas* 7/6 (<Vas), *Savó* 7/9 (<Lehó), *Strigonya* 2/2 (<Stregova), *Szabina* 12/12 (<Szabó), *Szűjjács* 3/2 (<Székács), *Szögedi* 4/4 (<Szegedi), *Szöghalom* 2/2 (<Szeghalmi), *Szögvas* 8/6 (<Vas), *Szubóta* 1/1 (<Bóta), *Tahó* 2/2 (<Lehó), *Takács* 2/2 (<Tács), *Táltos* 4/3 (<Tálos), *Tasziló* 2/2 (<Szaniszló), *Tejfel* 4/4 (<Neufeld), *Telek* 1/1 (<Szimcsák), *Terek* 2/1 (<Török), *Uborka* 1/1 (<Puporka), *Vargánya* 14/6 (<Varga), *Zsiga* 6/6 (<Zsikai), *Zsike* 4/4 (<Zsikai).

2. A névviselő keresztnéve. Ennek értelmesítésével (népetimológiával), deetimologizációjával, hasonló hangzású szóval való felcserélésével, esetleg rövidítésével alkotják az új formát: *Berci* 5/5 (<Róbert), *Bertalan* 1/1 (<Róbert), *Bori* 1/4 (<Róbert), *Briganti* 3/4 (<Antal), *Csacsi* 11/7 (<Csaba), *Csíbor* 6/6 (<Tibor), *Frici* 1/1 (<Ferenc), *Gyurma* 23/13 (<György), *Kázmér*

2/1 (<Károly), *Kiszcsön* 2/1 (<Krisztián), *Lulu* 7/3 (<Béla, Bélu), *Mikrobi* 2/- (<Róbert), *Nolett* 3/3 (<Norbert), *Peták* 2/1 (<Péter), *Pite* 11/10 (Péter, Peti), *Rece* 1/1 (<Ferenc), *Szepa* 30/31 (<Szebasztián), *Szilas* 3/- (<Szilárd), *Tacsi* 3/1 (<Károly, Karcsi), *Thomas* 3/3 (<Tamás), *Zászló* -/2 (<László).

3. A névviseelő korábbi ragadványneve. Ebből újabbat létrehozhattak:

a) képzéssel: *Bimbi* 3/2 (<Bimbó), *Cipi* 2/2 (<Cipó), *Gagyi* 18/17 (<Gagyarász), *Kóbi* 5/9 (<Kolbász), *Kolbi* 1/4 (<Kolbász), *Savas* 3/3 (<Savó), *Savós* 10/10 (<Savó), *Toji* -/4 (<Tojas), *Toki* 6/5 (<Tokmány);

b) a megfelelő közszoói előzmény valamilyen jelentéstani vonatkozású, rokon vagy ellentétes értelmű párjával való felcserélésével: *Állkapca* 1/- (<Állkapocs), *Bábfigura* 12/5 (<Maci), *Cipó* 9/8 (<Kenyér), *Galóca* 5/3 (<Gomba), *Gózon* 15/15 (<Gyula), *Kolbász* 14/11 (<Csabai), *Kuknya* 9/3 (<Bukta), *Kutya* 1/1 (<Csöpi), *Mustár* 1/1 (<Kefir), *Vajda* 7/7 (<Cigány), *Zsömle* 2/1 (<Kenyér);

c) a korábbi ragadványnév értelmesítésével (népetimológiával), deetimologi-zációjával vagy hasonló hangzású szóval való felcseréléssel: *Csala* 3/2 (<Sala), *Csíbor* 15/13 (<Csíboros), *Dzsoki* 7/6 (<Csoki), *Erika* 3/2 (<Erik), *Kövi* 10/9 (<Kovi), *Maci* 3/2 (<Szaniszló), *Maszat* 2/2 (<Maszatos), *Mikulás* 2/1 (<Miklós), *Pacsirta* 1/1 (<Izompacsirta), *Páka* 8/6 (<Pálka), *Velő* 10/8 (<Élő);

4. A megnevezett család- és keresztnéve együtt. Betű- és mozaikszóalkotással ezek kezdőbetűiből, első szótagjukból, hangcsoportjukból: *Dégé* 3/3 (<Dénes Gábor), *Kiská* 12/12 (<Kiss Krisztián), *Kiská* 16/16 (<Kiss Krisztián), *Kispé* 21/18 (<Kiss Péter), *Papzö* 1/1 (<Papp Zoltán), *Tébé* 1/1 (<Tóth Balázs), *Tócsa* 4/2 (<Tóth Csaba), *Tótgé* 3/3 (<Tóth Gábor), *Úzé* 5/5 (<Úrvölgyi Zoltán), *Vapepe* 1/- (<Varga Péter), *Vazsó* 1/1, *Vazzs* 1/- (<Vas Zsolt), *Vépe* 10/12 (<Vályi Péter).

B) Az elnevezett személy valamely jellegzetes vonása szolgál a névadás indítékául.

1. A testi tulajdonságai:

a) az átlagostól jelentősen elütő (túl alacsony vagy magas, kövér vagy sovány) termet – ezt kifejezhetik a tulajdonság közvetlen megnevezésével: *Colos* 6/4, *Csepp* 1/2, *Dagadt* 2/1, *Dagadt* 2/2, *Dagadt* 2/2, *Dagi* 3/3, *Dufi* 17/18, *Egybelű* -/3, *Egytestű* 4/5, *Girnyó* 4/7, *Hosszú* 3/2, *Hosszú* 2/1, *Kicsi* 1/1, *Kicsi* 17/16, *Melák* 9/9, *Melák* 15/17, *Melák* 3/7, *Pici* 4/3, *Pici* 12/13, *Puffadt* 2/1, *Puhos* 2/1, *Puhos* 2/3, *Puhos* 5/8, *Pukkadt* 4/-, *Pukkadt* 2/2, *Pupi* 2/1, *Tuffi* 2/1; – metaforikusan az alacsony termetet: *Bütyök* 7/4, *Malacka* 2/1, *Mau* 'egér' 22/17, *Mauser* 5/4, *Popci* 7/4, *Törpe* 2/1, *Törpe* 2/10, *Törpe* 2/4; a feltűnően

magas, esetleg testes alkatot: *Colostok* 1/2, *Hústorony* 2/2, *Jeti* 2/2, *Kígyó* 17/12, *Létra* 1/1, *Létra* 10/8, *Ló* 4/4, *Paci* 2/1, *Paripa* 5/4; a kövérséget: *Béka* 2/1, *Bubu* 10/7, *Csülök* 5/3, *Homokzsák* 2/2, *Husi* 3/2, *Husi* 10/8, *Istállómester* 2/2, *Kuci* 2/2, *Popocici* 4/5, *Vitamingolyó* 1/2; – ellentétes jelentésű szóval: *Izompacsirta* 1/1, *Pici* 1/1, *Szirom* 11/9;

b) a haj-, arc- és testszín: – a tulajdonság közvetlen megnevezésével: *Bokszos* 2/3, *Bokszos* 2/2, *Szőke* 3/2; – metaforikusan, metonimikusan: *Bennszülött* 3/–, *Brazil* 6/4, *Csoki* 6/6, *Hipó* 4/1, *Mongol* 2/1, *Néger* 5/4, *Negró* 2/1, *Nigger* 2/3, *Szmöre* 2/2, *Varjú* 6/5;

c) a testi hiba, fogyatékoság, valamely testrész rendellenes vagy feltűnően nagy volta: – a tulajdonság közvetlen megnevezésével: *Csupasz* 1/2, *Fogas* 11/11, *Kandzsi* 17/14, *Kopasz* 2/2, *Lófejű* 11/12, *Nagyfejű* 2/2, *Ragyás* 1/1, *Szemes* 5/9; – metaforikusan: *Állkapocs* 5/4, *Bontó* 11/11 (orráról), *Bontógép* 2/2, *Combi* 2/3, *Csipa* 12/16, *Csita* 3/3 (füléről), *Csőorr* 2/2, *Golyó* 12/16, *Hányinger* –/4, *Harcsa* –/2, *Kecske* 3/–, *Kínai* 1/6, *Kobak* 9/6, *Kompér* 3/1, *Lapátfül* 6/7, *Ló* 3/– (fogáról), *Lovi* 2/2, *Pók* 7/9, *Puding* 3/3 (fejről), *Tokmány* 22/12, *Ufó* 18/18 (füléről); – játszi képzésű vagy hangutánzó szóval: *Kipüli* 5/4 (füléről), *Pupi* 11/6 (hátáról), *Szippants* –/5, *Vicsi* 15/12;

d) a járásmód, testtartás, általános külső kép, valakihez való hasonlóság: – csak metaforával: *Adolf* 2/4, *Bubu* 3/5, *Csiski* 4/7, *Csontrakéta* 2/10, *Keó* 21/21, *Malac* 7/4, *Muppi* 5/9, *Petőfi* 6/7, *Teknős* 4/3, *Tetyű* 7/5, *Vakond* 3/2, *Vilmányi* 7/3, *Zerge* 21/20;

e) az öltözködés, ruházat, a haj- és szakállviselet, a testfelület: – az egyes jegyek közvetlen megnevezésével: *Bundás* 3/3 'szakállas', *Mezítlábas* 16/12, *Retkes* –/3, *Szőrös* 11/10; – metaforával vagy metonímiával: *Búvár* 18/5, *Csíkos* 13/11, *Dzsigoló* 1/3, *Gilette* 3/3, *Gizi* 3/3, *Gomba* 16/7, *Jámbor* 6/6, *Jézus* 2/2, *Kaktusz* –/4, *Légy* 1/4, *Manci* 2/4, *Mocsok* 4/4, *Optik* 4/3, *Oroszlán* 11/8, *Pajesz* 2/2, *Pierre* 2/2, *Ragacs* 3/4, *Retek* 1/5, *Retek* 3/6, *Sárkánygyík* 1/2, *Szódásüveg* 2/1;

f) a beszédmód: – metaforikusan: *Egérke* 2/3, *Hankiss* –/3; – hangutánzó szóval: *Búú* 17/19.

2. A belső, lelki tulajdonság:

a) az észbeli tehetség vagy a szellemi fogyatékoság: – a tulajdonság megnevezésével: *Gyagyás* 12/12, *Okoska* 6/4; – metaforával: *Izomagy* 2/1, *Teknős* 4/2, *Varázscerka* 3/3, *Vili* 3/3, *Zsíragy* –/1; – ellentétes jelentésű szóval: *Okos* 24/21, *Ügyes* 7/5;

b) az általános benyomást keltő, feltűnő jellemvonás: – a tulajdonság megnevezésével: *Alkoholista* 6/5, *Buzi* 4/13, *Csicskás* 13/11, *Csicskás* 2/12, *Csicskás* 1/5, *Csicskás* –/3, *Éhenkórász* –/3, *Hóbortos* 3/–, *Homokos* 2/–, *Lopós* 2/3, *Nyálás* 2/2, *Nyálás* –/6, *Nyali* 3/4, *Nyalvi* 4/1, *Részeget* 2/2, *Stréber* 4/4,

Talpnyaló 2/2, *Zsivány* 4/6; – metaforával, metonímiával: *Biciklista* 1/1, *Cica* 2/1, *Dugó* 3/4, *Mountain bike* -/3, *Oxford* 8/8, *Ördög* 3/1, *Pedál* 5/5, *Pedál* 6/7, *Zsidó* 23/21;

c) a kedvelt tevékenység, étel, ital, valamilyen szenvedély: – közvetlen megnevezéssel: *Bengáli* 9/9, *Kalács* 2/2, *Kefir* 15/15, *Pit bull* 7/9, *Tojás* 21/21; – metaforával, metonímiával: *Csöpi* 23/11, *Gázkamra* 2/2, *Kitt* 9/10, *Pedigrel pal* 2/2, *Tüdő* 10/7; – hangulatfestő szóval: *Trotyi* 7/7.

3. Szavajárásra, egyszeri vagy többszöri mondásra utalók:

a) a névvisező gyakran használt szavából: *Gyeka* 11/11, *Megisszúk* 1/3, *Tuskó* -/3;

b) a közösségen kívüli személy mondta a névvisezőre: *Bimbó* 24/21, *Egon* 2/3, *Gyetvai* 1/3, *Gyula* /8, *Gyurma* 5/4, *Öcsi* 18/10, *Székely* 2/3, *Turcu* 6/8.

4. Valamilyen esemény, történet. Ennek valamely mozzanatát, résztvevőjét megnevező főnévből: *Disznó* 6/3, *Doki* 12/10, *Gusztáv* 1/7, *Gusztai* 23/8.

5. Az iskolán kívüli tevékenység, foglalatosság, illetve a szülők foglalkozása, munkahelye. Az ezeket megnevező köznevekből: *Csigahajcsár* 3/1, *Diszko* 3/2, *Dohánygyár* -/2, *Dzsúdó* 3/5, *ETA-tag* 2/1, *Focista* 3/3, *Kulák* 2/1, *Polgármester* 3/2, *Pólós* 1/1, *Rendő* 2/1, *Színház* 4/2, *Töltőmester* 2/2.

6. A származási hely. A helységnév, esetleg -i képzővel: *Balaton* -/1, *Besenyő* 2/2, *Csernely* 4/5, *Cserépfalu* 1/-, *Istenmezeje* 2/-, *Káli* 3/2, *Maklár* 1/1, *Nagyfüged* 4/3, *Noszvaj* 3/2, *Pata* 5/5, *Szalók* 1/2, *Szilvási* 1/2, *Tárkány* 1/-, *Tenki* 2/2, *Tenki* 1/2; – rövidült, képzős forma: *Szomi* 15/13 (<Szomolya).

7. Az eltérő etnikumhoz való tartozás. A népcsoport nevével: *Bosnyák* 2/2, *Cigány* 2/-, *Cigány* 8/10, *Cigány* 5/7.

C) A névvisező személyen kívüli indítékok.

Az elődök, rokonok neveiről:

1. az apa becézőnevéből: *Rudi* 23/21, *Zoli* 2/3;

2. a fiútestvér ragadványnevéről: *Tata* 3/3, *Tütyi* 11/10.

Egy szakmunkásképző intézet tíz osztályának a szóbeli névhasználatát áttekintve a következőkben tudom összefoglalni a tapasztalt jellemzőket:

1. Az összegyűjtött nevek szerkezetét tekintve egyértelmű, hogy kevés kétrészes nevet kevés személyre, igen ritkán használnak fel mindkét funkcióban.

2. Minden osztálytársra mindkét funkcióban vonatkoztatnak egy vagy (még inkább) több egyrészes nevet.

3. Az egyrészes személynevek típusai közül a legkedveltebbek a család- és ragadványnevek, az utóbbiak minden tekintetben a legmegterheltebbek: folyamatosan, rendszeresen és csaknem általánosan ezeket alkalmazzák egymásra a közösség tagjai.

4. Az egyes nevek nagyobb hányadának hangalaki jellemzői: a rövidség, elsősorban a két szótagúság, a nyílt szótagra való végződés.

5. A szólításban/említésben felhasznált nevek típusai és a ragadványnevek asszociált közszoói jelentései jellemzőek egy-egy osztály közösségi viszonyaira, emberi kapcsolataira, a névhasználó/névadó és névviselő egyének jellembeli sajátosságaira, ennek következtében az iskolai névhasználat ismerete segítheti a pedagógusokat nevelési feladataik pontosításában.

BÍRÓ FERENC

Névválasztási és becenévhasználati sajátosságok egy szlovákiai vegyes iskola neveinek tükrében

A felvidéki magyarlakta területeken különösen neuralgikus kérdéssé vált a keresztnévválasztás, s annak bejegyeztetése az anyakönyvekbe. A politika adminisztratív eszközökkel durván beleavatkozott a névhasználatba. Ez a kényszer eltérő reakciókat vált ki az állampolgárokból. Egy részük elfogadja ezt a fajta asszimiláló törekvést, s a kiválasztott keresztnévet szlovák nyelven anyakönyvezteti, nehogy valamiféle diszkrimináció érje gyermekét nevének említése vagy lejegyzése következtében, más részük megpróbál valamilyen köztes megoldást találni, ezért inkább a nyugati nyelvekből származó divatneveket választja. A szilárd identitástudattal rendelkező, magyarságukat mindenképpen megtartani akaró szlovák állampolgárok végigjárják az anyanyelvi név engedélyeztetésével járó hosszas procedúrát, vagy olyan magyar keresztnévet választanak, amit nem lehet sem lefordítani, sem szlovák helyesírással leírni (pl. Tünde, Enikő), bár a „gyermeknek keresztnévének magyarul történő bejegyeztetése mindmáig ritkaságszámba megy” (LANSTYÁK In: Kontra 1991: 27).

A keresztnévdívat változását, hullámozását valamennyien érezhetjük. „A névadó felnőttek akár akarják, akár nem, akár tudatos számukra, akár nem, többé vagy kevésbé azokat az íratlan normákat, elvárásokat, szokásokat, beidegződéseket követve választanak nevet gyermekeiknek, amely normák,